

قنات جنوبی

رشته قناتی است با آبدهی فصلی که تعدادی در حدود ۵-۳ چاه را شامل می شود. محل مادر چاه این قنات مشخص نیست. اما از آنجا که از سمت جنوب حفر شده است به احتمال زیاد در دامنه کوه «ملحدو» molhedô قرار دارد. با توجه به فاصله کم مادر چاه این قنات با روستا و فصلی بودن آبدهی قنات. چاه های آن نباید چندان عمیق باشند. از طرفی این فاصله کم این فرض را قوت می بخشد که کوره قنات با شیب نسبتاً تندی به سمت روستا حفر شده است. مظهر این قنات در حاشیه قبرستان جنوبی روستاست و در زمان آبدهی. آب آن به مصرف آبیاری تعدادی از باغات شرق روستا می رسد.

قنات کلاته عنابو

این قنات. آب یکی از کلاته هایی که در ملک اهالی قلعه بالااست را تأمین می کند و تعداد دقیق چاه های آن مشخص نیست. اما از آنجا که در نقطه ای از دره کم عمقی در میان ارتفاعات جنوب روستا حفر شده است. به احتمال زیاد تعداد چاه های آن از عدد انگشتان دست تجاوز نمی کند. علی رغم مرتفع بودن مکانی که قنات در آن حفر شده است. آبدهی آن دائمی است و در طول سال به تناسب بارش های جوی متناوباً کم یا زیاد می شود. محل مادر چاه آن مشخص نیست اما با توجه به جهت شیب دره و راستای کوره قنات در حاشیه هرج آن. احتمالاً روی دامنه ارتفاعات شمالی ابتدای دره قرار دارد. مظهر آن نیز در حاشیه کلاته عنابو قرار دارد که به یک استخر کوچک منتهی می شود. سر ریز آب ذخیره شده در استخر به جوی های تقسیم کننده می ریزد و از آنجا به مصرف آبیاری زمین های زراعی و باغات کلاته عنابو می رسد.

قنات طاهرآباد

این رشته قنات که آب یکی از کلاته های متعلق به اهالی روستا را تأمین می کند. طولانی ترین قنات روستاست که بیش از ۲۰ چاه را شامل می شود. مادر چاه این قنات در دامنه ارتفاعات غرب روستا قرار دارد و مظهر آن با فاصله ای نسبتاً زیاد در دشت پیارجمند قرار گرفته است. با توجه به این فاصله. به احتمال زیاد کوره قنات با شیب ملایمی حفر شده است و از آنجا که دبی آب آن بسیار کم است و به تناوب نیز کم و زیاد می شود. احتمالاً مدت زیادی است که لایروبی نشده است. مظهر این قنات با یک هرج طولانی به استخر بزرگی منتهی می شود و سر ریز آب ذخیره شده در این استخر به جوی های تقسیم کننده آب می ریزد که بنای ارگ مانند نسبتاً بزرگی را دور می زند و زمین های کشاورزی و باغ های پائین دست آن را آبیاری می کنند.

نظام سنتی تقسیم آب در قلعه بالا

آبی که از این چهار قنات به دست می آید بین زمین های زراعی پائین دست آن تقسیم می شود و بسته به تعداد این زمین ها به هر کدام بین دو تا پنج نوبت در هفته سهم آب می رسد. از آنجا که این نوبت ها تمام ۲۴ ساعت روز را در بر می گیرند. هر نوبت در وقت به خصوصی از روز قرار دارد و در صورت عدم استفاده از آن قابل جبران نیست. برای تعیین طول هر مدت. پیمانان ای معروف به فنجان وجود دارد که نام آن از ابزاری شبیه به ساعت آبی که سابق بر این مورد استفاده اهالی روستا قرار می گرفت. اخذ شده است. این ابزار از یک تشت و یک کاسه کوچک فلزی تشکیل شده است. کف کاسه کوچک. سوراخ ریزی وجود دارد که وقتی آن را در تشت پر شده از آب می گذارند. به مرور زمان پر می شود و زمان پر شدن و در آب فرو رفتن کاسه. طول مدت ۲۴ ساعت شبانه روز را به بازه های مساوی تقسیم می کند. هر کدام از این بازه ها یک فنجان نامیده می شود و بر روی مسیر تقسیم آب نیز اتاقکی به نام فنجانخانه وجود داشت که یکنفر در آن می نشست و مسئولیت تعیین تعداد فنجان های سهم آب هر کس را محاسبه می کرد.

اگرچه در سالهای اخیر ساعت جایگزین تشت و کاسه شده است. اما هنوز هم اصطلاح فنجان بکار برده می شود که برای اهالی روستا برابر با ۵ دقیقه است. تمام صاحبان زمین که نوبت آب دارند. هر هفته ساعت خود را باهم تنظیم می کنند تا در زمان شروع و اتمام نوبت آب اختلافی پیش نیاید. مالکانی که زمین هایشان از یک جوی آب می گیرد. یک گروه کاری تشکیل می دهند که در یک نوبت بخصوص آب دریافت می کنند. این گروه های کاری که واحد تولیدی تعاونی روستا به شمار می آیند. معمولاً از یک خانواده اند که زمین هایشان در کنار یکدیگر قرار گرفته است و به همین جهت با شهرت خانواده یا نام بزرگترین فرد گروه نامگذاری می شوند. علی رغم مهاجرت بخش گسترده ای از جمعیت روستا به شهرهای مجاور و اشتغال اغلب آنها به فعالیت هایی از قبیل خرید و فروش و ... هنوز هم نوبت آب هر مالک به رسمیت شناخته می شود. و نکته جالب در این است که در غالب موارد وی در زمان سهم آب خود به روستا می آید. سر زمین حاضر می شود و از سهم آب خود برای زمین خود یا زمین خویشاوندان خود استفاده می کند که نشان دهنده اهمیت آب در روستای قلعه بالااست.

این نظام دقیق تقسیم آب نشان می دهد که علی رغم کمبود آب در دشت پیارجمند و مناطق حاشیه کویر مرکزی. آبی که از سفره های زیر زمینی کسب می شود تا جایی که ممکن است مورد استفاده قرار می گیرد و نه تنها از هدر رفت آب جلوگیری می کنند که به خوبی به نیازهای اهالی روستا پاسخ می دهند.

غارها ؛ خانه های دیروز و هنوز ...

□ ندا حسین طهرانی

غارها خانه های آبء و اجدادی ما هستند. مکانهای اسرارآمیزی که از بدو پیدایش پدران ما براین کره ی خاکی. جاذبه ای شگفت انگیز داشتند. امنیت. استحکام . دوام همه و همه از غارها برای انسانهای اولیه پناهگاههای مناسبی ساختند که تا سالیان سال انسان دل از آنها نمی کند. و در همین غارهای اسرارآمیز بود که آدمی خود را شناخت و با تصویر دنیای درونش . پایه گذار هنر . فرهنگ و تمدن آینده شد.

غارها برای انسان همان جاذبه و کاربرد را دارند. امروزه بسیاری نمی توانند در برابر وسوسه ی کشف یک غارمقاومت کنند و بسیاری دیگر نیز به همان شیوه آبء و اجدادی از غارها استفاده می کنند.

امروزه از غارها و پناهگاه های صخره ای استفاده های متنوع تری نسبت به دوران پارینه سنگی در ایران و دیگر نقاط دنیا می شود که در اینجا به اختصار شرح داده می شود:

غار تیکو . عکس : ندا حسین طهرانی

محل نگهداری دام یا علوفه به وسیله دامداران و کشاورزان:

همچون دیگر نقاط دنیا این شیوه الگوی استفاده(utilization pattern) در مکانهای واقع در رشته کوههای زاگرس و با البرز بسیار رایج است. بومیان از این گونه محوطه ها به صورت موقتی یا دائمی استفاده می نمایند و همچون نیاکان خود محیط غار را متناسب با کاربرد. تغییر می دهند.فضولات دامی موجود در غارها را می توان لایه دفاعی در مقابل تخریب لایه های باستانی به شمار آورد. برخی از غارها دارای کود حاصل از فضولات خفاش ها می باشند. این کود به دلیل داشتن ارزش شیمیایی دارای کاربردهای متعددی می باشد. فسفات موجود در کود برای حاصلخیزی مزارع استفاده می شود و همچنین نیترات موجود در آن برای ساخت باروت تفنگ مورد استفاده قرار می گیرد. از غار کیمالیا (Kimalia)در کنیا و غار ماموت (Mammoth) در آمریکا امروزه با این الگو استفاده می شود. مسیر کوچ از میان کوه ها و دره ها میگذرد و عشایر و کولی ها میهمان همیشگی غارها هستند . عشایر و کولی های مهاجر از غارها به عنوان استقرارگاههای موقت استفاده می کنند. در برخی از مواقع غارهابه عنوان محل نگهداری افراد سالخورده که توانایی کوچ ندارند. مورداستفاده قرار می گیرند.

نکته جالب این است که غارهای سعادت شهر واقع در استان فارس به صورت دائم و در تمامی فصول سال توسط اهالی محلی برای نگهداری گوسفندان مورد استفاده قرار می گیرد. در برخی از غار ها . آغل هایی برای نگهداری احشام ساخته شده است. بومیان حفره های موجود در غار رابرای جلوگیری از گم شدن دام ها و از بین رفتن خطر مارهای سمی. با سنگ و گل می پوشانند. البته بومیان در کنار غار اقدام به ساخت اتاقک هایی با پوشش پلاستیکی می کنند . همچنین برخی از بومیان در محوطه داخلی غار اقدام به ساخت کپر کرده اند که این عمل احتمالا به خاطر محافظت ازریزش آب از سقف غاراست.

آنها از بعضی از غار ها برای نگهداری وسایل کشاورزی استفاده می کنند. عشایر بختیاری نیز در حین کوچ در مواقعی خاص از غار برای زندگی یا نگهداری دام از غار استفاده می کنند.

غار تیکو . عکس : ندا حسین طهرانی

محل انجام مراسم های مذهبی :

غارها با فضای شگفت انگیز و سکوت معنادارشان همواره انسان را به حقایقی بزرگ درباره هستی و جهان بیکران هدایت کرده اند. چله نشینی.اعتکاف . تفکر . عبادت با فضای غار همواره آمیخته بوده است . امروزه نیز بسیاری از غارها به عنوان معبد مورد استفاده قرار می گیرند.تعدادی از معابد هندویی در ایالت کشمیر در شمال هند و همچنین . مالزی در غارها ساخته شده اند که می توان معبد آمارنات (Amarnath) یا معبد باتو (Batu) اشاره کرد. در حال حاضر نیز روحانیون بودایی و هندویی مانند شیوا پرستان درغارهای واقع در رشته کوههای هیمالیا به مراقبه می پردازند . همچنین مردان مقدس در جنوب هند و یا بعضی از نقاط استرالیا از غارها و پناهگاه های صخره ای استفاده مذهبی می کنند.

در این زمینه می توان به غار شاپور که یکی از زیباترین غارهای ایران به شمار می رود اشاره کرد. این غار که در شمال غربی کازرون و در کنار روستای تنگ چوگان کشکولی قرار دارد. درون این غار می توان مجسمه شاپور اول را به ارتفاع حدود ۷ متر مشاهده کرد .در این غار که در گذشته به عنوان عبادتگاه استفاده می شده. آثار محراب های آتش یا حوضچه هایی جهت انجام نیایش های دین زرتشتی و بر روی دیوارهای غار نیز کتیبه های مربوط به دوران پهلوی وجود داردکاربرد های احتمالی این غار را بعنوان محل تدفین شاپور اول .پرستشگاه . جلوه گاه و یا پرستشگاه شاه ساسانی درنظر گرفته شده است.البته مجموعه غارهای بیستون

از دیگر غارهای دوره ساسانی است که از نظر کاربردهای آیینی ومذهبی قابل مقایسه با غار شاپور است. همچنین در استان سیستان و بلوچستان نیزغارهایی وجود دارد که برای مردم این منطقه مقدس هستند و مردم در این غار ها به عبادت می پردازند.

استفاده از غارها وپناهگاه های صخره ای برای مقاصد نظامی :

برای انسانی که خطرهای کوچک و بزرگی حیات او را تهدید می کرد. غار نعمتی بزرگ بود و همیشه از ان مراقبت می کرد. شایداین سنت دیرینه تا به امروز در آدمی مانده باشد که در معاصر نیز تعدادی از این مکانها به عنوان محل نگهداری مهمات و ادوات نظامی و سنگر مورد استفاده قرار میگیرد . در برخی مواقع. غارها محلی امن برای مردمان جنگ زده هستند. به عنوان مثال طی هجوم اندونزی ها به جزایر تیمور شرقی در جنگ جهانی دوم.مردم روستایی جنگ زده به غارها پناه آوردند.محل زندگی اوباش . اشرار و همچنین کسانی که دچار اختلالات روانی هستند از دیگر کاربردهای موقتی ازغار ها می باشد . در برخی از کشورها از غارهابه عنوان زندان نیز استفاده می شود.

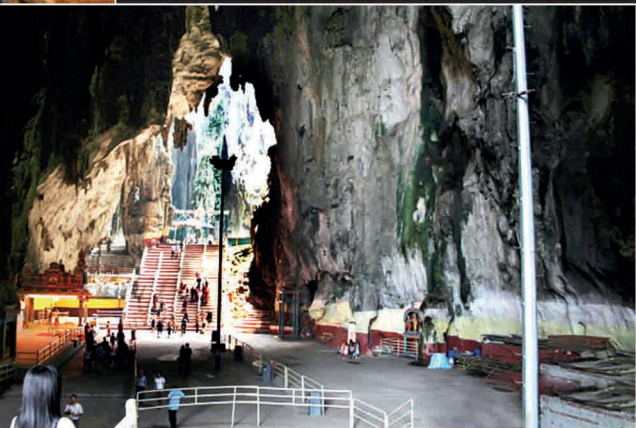

. غارها ماموت

در این غار می توان نقش برجسته های ایلامی را که دارای کتیبه نیز هستند مشاهده کرد. در داخل غار آبی وجود دارد که همچنان مورد استفاده مردم قرار می گیرد و در حال حاضر به یک تفریحگاه نیز تبدیل شده . این غار همچنین برای مردم این منطقه قابل احترام نیز هست.

غارها . جاذبه های ارزشمند گردشگری :

غارها با طبیعت ویژه و اسرارآمیز خود همچنان توجه بسیاری از جهانگردان و گردشگران را به خود جلب می کنند . کشورهای مختلف برای جلب توریست .اقدام به تغییراتی در فضای غارها . مانند ایجاد رستوران و یا نمایشگاه های مختلف می کنند. بدلیل فضای ویژه در غارها حتی کنسرت های موسیقی نیز در این مکانها اجراء می شود. این الگوی استفاده باعث جلب گردشگر در کشورهای مکزیک. آمریکا و فرانسه شده است. مساله ی استفاده امروزی از غار هر چند می تواند جالب توجه باشد . اما متأسفانه تغییراتی که در ساختار این غارهای زیبا ایجاد می شود گاه به تخریب آنها می انجامد.یکی دیگر از غارهای زیبا و پر جاذبه غار های تنگ تیکو/ tangetikow (تیکاب) در حاشیه شهر کازرون است که امروزه بعنوان قهوه خانه از آن استفاده می شود. اما برای این منظور محوطه تنگ کاملا تخریب و بوسیله سیمان پوشانده شده است. کف این غار نیز کاملاً به وسیله سیمان پوشش داده شده و درون آن تخت و سایر وسایل پذیرایی برای مشتریان قرار گرفته است. استفاده از غارها به عنوان محل استراحت گردشگران در دیگر نقاط زاگرس نیز مشاهده می شود که می توان به اشکفت خان در قسمت شرقی شهرستان دوگنبدان(گچساران) در استان کهکلوپه و بویراحمد اشاره کرد.

. غارها باتو

در استان های غربی ایران نیز در زمان جنگ از غار ها به عنوان سنگر و به عنوان محل نگهداری مهمات و ادوات نظامی استفاده می شد. نمونه های بسیاری از این نوع غار ها را در استان کرمانشاه می توان مشاهده کرد.

استفاده از غارها به عنوان منبع آبی وخدماتی :

در برخی مواقع . بومیان از آب های سرازیر شده از غارها برای ایجاد آسیاب های آبی استفاده و طی آن در داخل محوطه داخلی غار تغییراتی بوجود می آورند. این الگو در غارهای کارستی در کشورهای لبنان و مراکش ویا چشمه آبجال (Achabal)در ایالت کشمیر در هند دیده می شود. غارها همیشه راههایی مخفی و میانبر بوده اند و امروزه نیز از برخی ازغارها برای ایجاد تونل برای عبور ومرور قطار و ماشین استفاده می شود که می توان به غارهای ایالت ویرجینا در آمریکا و غار کوه های هرز(Harz)در آلمان اشاره نمود. در این زمینه نیز می توان به اشکفت سلمان در شهرستان ایزده واقع در استان خوزستان اشاره کرد.

. غارها آمارنات